

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ФОНДУ ЕКОНОМІЧНОЇ ПІДТРИМКИ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА В ЧЕСЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ

Ю. Губені, д. е. н., професор

Львівський національний аграрний університет

М. Сватош, доктор економіки, професор

Чеський університет наук про життя, Прага

© Ю. Губені, М. Сватош, 2014

Губені Ю., Сватош М. Організаційні особливості становлення фонду економічної підтримки сільського господарства в Чеській Республіці

Розглядаються організаційні засади початкової фази діяльності Підтримуючого сільськогосподарського та гарантійного фонду у Чеській Республіці. Описано основні особливості створення фонду, його завдання, програмні напрями діяльності. Наведено оцінки аграрним середовищем діяльності фонду. Обґрунтовані пропозиції щодо формування подібної інституції у вітчизняній аграрній сфері.

Ключові слова: економічна підтримка, гарантійний фонд, Чеська Республіка, інституції.

Hubeni Y., Svatosh M. Organizational features of formation the economic foundation supported of agriculture in Czech republic

The organizational principles of the starting phase of activities Supporting agricultural and guarantee fund in the Czech Republic are considered. The basic features of Fund, its objectives and Program activities are described. The estimation of the agrarian environment of the Fund are presented. Proposals for the formation of such institutions in the domestic agricultural sector are substantiated.

Key words: economic support, guarantee fund, Czech Republic, institutions.

Губені Ю., Сватош М. Организационные особенности становления фонда экономической поддержки сельского хозяйства в Чешской Республике

Рассматриваются организационные основы стартовой фазы деятельности Поддерживающего и гарантийного сельскохозяйственного фонда в Чешской Республике. Описаны основные особенности создания фонда, его задачи, программные направления деятельности. Приведены оценки аграрной средой деятельности фонда. Обоснованы предложения по формированию аналогичной институции в отечественной аграрной сфере.

Ключевые слова: экономическая поддержка, гарантийный фонд, Чешская Республика, институты.

Постановка проблеми. Економічна підтримка сільського господарства, на думку багатьох учених і практиків, має об'єктивну природу, остільки ґрунтується на низці специфічних галузевих умов. Очевидно, що вона вимагає інституційного забезпечення та організаційної підтримки. Як зазначає Я. Корнаї, “для досягнення стійкого зростання... необхідно не лише здійснювати макроекономічні заходи, але й реалізовувати комплексну програму інституційних реформ” [1, с. 5] (тут і далі переклад наш – Ю. Г. і М. С.). Світовий банк для оцінки ринкових перетворень у системі показників застосовує індекс інституційних і структурних перетворень (індекс Е) [2, с. 9].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання організаційно-економічного становлення фонду

економічної підтримки і гарантування у сільському господарстві достатньо широко висвітлені у чеській економічній літературі. Серед цих публікацій офіційні звіти Міністерства сільського господарства Чеської Республіки (МСГ ЧР) “Про стан сільського господарства” [3], звітні рапорти Підтримуючого і гарантійного рільничого і лісового фонду (ПГРЛФ) [4; 5], матеріали дослідницьких проектів [6; 7]. Досить детально діяльність ПГРЛФ висвітлено в нашій монографії [4]. Проблематику необхідності створення та макетне обґрунтування інституції з фінансової підтримки сільського господарства розглянуто в дисертаційних дослідженнях П. Пивовара [8] та М. Гилки [9]. Аналіз публікацій свідчить про необхідність ширшого дослідження зазначеної проблеми.

Постановка завдання. Завданням нашого дослідження є визначення організаційно-правових засад початкового періоду діяльності базової інституції з економічної підтримки сільськогосподарських виробників у Чеській Республіці та формування на основі цього пропозицій щодо започаткування такої інституції у вітчизняній аграрній політиці.

Виклад основного матеріалу. Сільське господарство Чехії, як й інших країн Центральної та Східної Європи пройшло складний шлях ринкової трансформації, що продовжилося у значно складніших процесах євроінтеграції. Сьогодні чеська аграрна сфера відзначається чітким функціонуванням, яке ґрунтується на поєднанні декількох вдалих інституційно-організаційних рішень. Одне з них – успішне функціонування специфічної інституції із забезпечення економічної підтримки аграрної сфери. Лише незначний перехідний період (1991-1993 рр.) в Чехії діяла так звана дотаційна політика, певною відповідністю якої може бути еkleктична схема підтримки, що тривалий час реалізується в Україні. Уряд Чехії швидко зорієнтувався, що така програма не є ефективною не лише з огляду на затратність, а й не стимулює розвиток сільськогосподарських виробників у бажаному напрямі.

В урядовій концепції – “Основних цілях аграрної політики уряду Чеської Республіки” – одним із короткотермінових завдань аграрних перетворень було визначено доступність фінансових ресурсів для аграрного підприємництва за участю ПГРЛФ [10, с. 26]. Створений у 1993 р., цей фонд повинен був забезпечити полегшений доступ сільськогосподарських підприємств до фінансових ресурсів. Аналогічні підтримуючі та гарантійні фонди є майже в усіх країнах ЄС. Важливими новими інституціями на офіційному рівні стали: Державний фонд ринкової регуляції (ДФРР), Підтримуючий та гарантійний рільничо-лісогосподарський фонд (ПГРЛФ), Земельний (Поземковий) фонд (ЗФ), Кадастрове управління (КУ), Аграрна біржа. Вони створені на основі відповідних законодавчих та урядових рішень й забезпечені бюджетним фінансуванням [4, с. 308].

Створення ПГРЛФ стало одним із важливих кроків реалізації затвердженої програми аграрних перетворень.

Основним завданням фонду була і залишається фінансова підтримка сільськогосподарських виробників через:

- надання гарантій для отримання кредитів;
- субвенційну сплату частини отриманих кредитів;
- покриття частини (до 70%) платежів за кредити;
- прямі субвенційні виплати [5, с. 252].

Він забезпечує надання комерційних і пільгових гарантій за кредитами сільгоспвиробників або сплачує певну частку відсотків за користування ними. Уже на першому році діяльності (1993 р.) ПГРЛФ апробував певні програми та методичні підходи.

Державний бюджет передбачав фінансування заходів цього фонду на суму 2,65 млрд чеських крон. Окрім того, ПГРЛФ отримав змогу оперативного використовувати, без права відчуження, завчасно зарезервовані за сільгоспвиробниками, але не викуплені пакети акцій підприємств переробної та харчової промисловості. У перший рік фактичної діяльності ПГРЛФ було запроваджено програми “Молоді”, “Рільник”, “Послуги”, “Довкілля”, частина з яких діє й донині, а згодом програми “Агрореґіон”, “Реституцієнт”, “ТОЗ”, “Набувач”.

У рамках цих програм фонд надавав дотаційні кредити (кредити, які підлягали частковому поверненню), низьковідсоткові пільгові кредити та гарантії за комерційними кредитами в банківських установах. Окрім того, він викупував на вигідних умовах (за ціною 60-80% від номінальної вартості) частину боргів сільськогосподарських підприємств перед підприємствами харчової промисловості.

Практично вже в перші роки ПГРЛФ став основною інституцією, яка забезпечувала підтримку фінансування сільського господарства: щодо банківських установ він значно підвищив надійність повернення кредитів, а для агропідприємств забезпечив зниження плати за кредити майже на 10 відсоткових пунктів.

Статутні завдання ПГРЛФ періодично доповнювали деякими поточними завданнями і цілями. Однак основною метою фонду було уникнення ситуації, за якої кредитні та інші фінансові ресурси стають практично недоступними для сільськогосподарських виробників. По суті, фонд ставав гарантом у кредитних відносинах між підприємницькими структурами агробізнесу та комерційними банками. За допомогою такого підходу кінцева ефективність бюджетних коштів значно підвищувалася, оскільки, оперуючи такою самою сумою коштів, стало можливим залучити значно більші фінансові ресурси.

Фонд реально не надає кредитів чи іншої прямої допомоги, клієнти самостійно здійснюють пошук банку-кредитора. Фінансова допомога надається лише на підставі рішень банків про підтримку фінансування бізнес-плану. Мережа фінансових установ, з якими співпрацює

ПГРЛФ, є досить великою: спочатку у цей перелік входило 30 чеських і зарубіжних банків, а вже через п'ять років їх стало удвічі більше.

Фінансова підтримка у формі банківської гарантії для отримання кредиту стосувалася трьох основних програм (див. табл.):

– “Виробництво” – підтримка ліквідації нестачі власних фінансових ресурсів на виробничі цілі;

– “Сільський виробник” – довготривала підтримка фінансування перспективних проектів, спрямованих на підвищення ефективності та реструктуризацію сільськогосподарських підприємств;

“Послуги” – підтримка інвестиційного розвитку сервісних підприємств, що обслуговують сільськогосподарські підприємства.

Таблиця

Взаємозв'язок між окремими програмами та формами підтримки в рамках ПГРЛФ (взаємодія є – “х”; немає – “-”)*

Програма	Гарантії кредитів	Часткова сплата відсотків	Участь в додаткових програмах		
			“Країна”	“Молоді”	“Агро-регіон”
“Виробництво”	х	х	х	х	х
“Сільський виробник”	х	х	х	х	х
“Послуги”	х	х	-	х	-
“Покупець”	х	-	-	-	-
“Реституцієнт”	х	х	-	-	-
“ТОЗ”	х	-	-	-	-

*Джерело: власна розробка [9].

Правління фонду раз на чотири роки визначає критерії та програми, згідно з якими надаватиметься компенсація частини плати за кредит. Розмір зниження плати є дуже диференційованим залежно від багатьох чинників (програма, вид клієнта, умови його діяльності, напрям діяльності, очікувана окупність проекту тощо). Максимальне зниження плати – 10 відсоткових пунктів, мінімальне – 1 відсотковий пункт, однак зниження не може бути більшим від розміру, визначеного в кредитному договорі.

Сплата частини відсотків є відносно недорогою програмою, тому вона сприяє залученню значно більшої суми кредитів, ніж за напрямом гарантування сплати кредитів, де

фонд зобов'язаний алокувати значні фінансові ресурси. У 1994 р. для програм гарантування кредитів було витрачено 1544 млн чеських крон, а для програм сплати частини відсотків – 1119 млн чеських крон. Частка підтриманих заявок була і залишається досить високою. У 1994 р. було підтримано 2388 заявок із 2606 поданих на розгляд (91%). Протягом 1994-1998 рр. було розглянуто 13,5 тис. заявок, 92% з яких схвалено [11, с. 51]. Отже, можна констатувати, що клієнтами фонду є звичайний загал сільськогосподарських виробників.

Усього за допомогою фонду в 1994 р. за двома основними напрямками було забезпечено отримання кредитів на суму 6,3

млрд чеських крон, а вже у 1998 р. ця сума перевищила 9,3 млрд чеських крон. Загалом за перші п'ять років діяльності ПГРЛФ було забезпечено інвестиційні надходження у сільське господарство в сумі понад 55,1 млрд чеських крон. Середній розмір плати за кредитами, отриманими за допомогою фонду в 1997 р., становив 6,4%, а у 1998 р. – 5,2% (за середнього розміру відсоткової ставки в народному господарстві за цей період – 12,86%) [12, с. 54].

Третьою формою фінансової підтримки ПГРЛФ є викуп частини боргів сільськогосподарських підприємств перед підприємствами харчової промисловості (частково – заготовельними підприємствами). Ці борги було викуплено за ціну, що становить 60-80% від номіналу. Їх сукупна номінальна вартість у 1994 р. становила 211 млн чеських крон. Програми викупу боргів пізніше було піддано критиці за їх неринкову спрямованість та ізольованість на фінансовому ринку [3, с. 55].

Хоча в статуті ПГРЛФ проголошено його орієнтацію на сприяння ринковим перетворенням, фонд не надавав виразних переваг будь-якій організаційній формі підприємництва. Єдина суттєва вимога полягала в тому, що фінансову допомогу могли отримати лише приватизовані, трансформовані підприємства, щодо яких немає невирішених реституційних зобов'язань.

Аграрне середовище Чехії однозначно позитивно оцінює діяльність ПГРЛФ. Опитування, проведені нами спільно з групою чеських науковців, засвідчили, що понад 88% респондентів позитивно сприймають діяльність фонду, а 65% із них обізнані з правилами надання фінансової допомоги фондом [6, с. 51].

Більшість чеських і зарубіжних експертів стверджують, що ПГРЛФ спільно із Державним фондом ринкового регулювання були одними з найбільш вдалих інституційних змін. У спеціальному звіті Світового банку “Стан сільського господарства у Чеській Республіці: від “Оксамитової” революції до питань вступу до ЄС” зазначено, що фонд “успішно виконує свої завдання, одночасно трансформуючи свої функції відповідно до суспільних і ринкових потреб” [7].

На сьогодні ПГРЛФ – одна з основних аграрних інституцій, що має суттєвий вплив на чеське аграрне середовище. Сукупна вартість кредитів, отриманих за сприяння фонду, становить понад 141 млрд чеських крон. Організаційно і навіть функціонально з 2000 р. ПГРЛФ відділено від Міністерства сільського господарства, він має статус офіційної платіжної агенції ЄС. Поряд із коштами, визначеними Програмою розвитку сільських територій (ЄС), фонд оперує ресурсами Національної програми підтримки сільського господарства. Вдалим напрямом діяльності останніх років стала фінансова підтримка Програми сприяння сільськогосподарському страхуванню.

Висновки. За результатами дослідження доходимо висновку про доцільність інституалізації економічної підтримки сільського господарства, зокрема створення за євро-пейським зразком гарантійного фонду. Для цього важливо використати теоретичні, нор-мативно-правові та емпіричні напрацювання інших країн, зокрема Чеської Республіки. Інституалізація економічної підтримки сільського господарства сприятиме ефективності й прозорості бюджетних витрат.

Подальші дослідження в цьому напрямі повинні стосуватися принципів і методології діяльності ПГРЛФ, трансформації його в платіжну агенцію та формування фінансово-адміністративної самостійності.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК

1. Корнаи Я. “Путь к свободной экономике” – десять лет спустя / Я. Корнаи // Трансформация. – 2000. – № 2. – С. 5.
2. Csaci C. *The Agrarian Economies of CEECs and the CIS: Situation and Perspectives* / C. Csaci, J. Nash. – Washington : World Bank, 1997. – P. 9.
3. *Zprava o stavu Ceskeho zemedelstvi za rok 1998, “Zelena zprava”*. – Praha : MZ ČR, 1999. – 235s.
4. Губені Ю. Е. Інституційні зміни у сільському господарстві Чеської Республіки в процесі реалізації аграрної реформи / Ю. Е. Губені // Вісник Львівського державного аграрного університету : економіка АПК. – 1999. – № 6. – С. 305-311.
5. Губені Ю. Е. Аграрна реформа в Чеській Республіці: від “оксамитової революції” до європейської інтеграції. Приклад гідний наслідування / Ю. Е. Губені. – Львів : Українські технології, 2002.
6. *Majerová V. Soukromí rolníci - obnovující se sociální skupina zemědělských pracovníků. Project report* / V. Majerová. – Praha : RSS, 1995. – 123 s.
7. Csaki C. *Stav zemedelstvi v Ceske Republice: Od “Sametove” transformace k otazkam vstupu do EU* / C. Csaki, M. Debatisse, O. Honiscich. – Praha : Agrospoj, 1999. – 158 s.
8. Пивовар П. В. Формування та ефективність використання машинно-тракторних парків сільськогосподарських підприємств : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.00.04 / Пивовар П. В. – Львів, 2013. – 20 с.
9. Гилка М. Д. Динаміка та структурні зміни основного капіталу сільськогосподарських підприємств : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.00.04 / Гилка М. Д. – Львів, 2011. – 20 с.
10. *Zprava o činnosti PGRLF za rok 1998*. – Praha : PGRLF. – 1999. – 183 s.

